

על הפירוש לספר משלי

המיוחס להרא"ב, מאת החכם ראקטאָר ליפּמאַן.

מידי עברי על ספרי החכם הגדול רבי אברהם אבן עזרא נ"ע
ללקט עמרים, בשדי חמד פירושו היקרים, לקחת משם אשר יהי' לי
לעזר ולהועיל בבאורי על ספר צחות, ספר השם וס' שפה ברורה,
אשר הוצאתי כבר לאורה, ועל ס' שפת יתר אשר יודפס אי"ה מהרה,
באחי ג"כ אל באור לספר משלי אשר מיוחס לו עד הנה במקראות
נחלות. ואחרי עיון דק בדבריו ובינות בלקחיו, ראיתי כי דרך באור זה
לא כדרך שאר באוריו, כי הוא משונה מאוד הן בסגנון ובשמוש הלשון,
והן בדרך דקדוק ובדעות חרוצות, אשר באו בו נקבצות. לכן שערתי בנפשי,
שהפירוש הזה לא נבע ממעין חכמת הראב"ע להוציא מימיו, והבאר הזה
לא חפר אברהם מימיו, ורק המעתיקים והמדפיסים יהסוהו לו בטעותם,
אחרי רואם שנכתב ג"כ בקצור נמרץ כפירושיו וחבורי החכם כנודע, והדמיון
הטעה אותם, לכן העלו שמו על שפתם, ולא התנכרו באוחותם. ואמרת
עם לבבי ארדוף להשיג בזה השגה אמתית ולמצוא עדיות נאמנות וראיות
נכונות על משפטי אשר חרצתי. ואחרי בינותי בספרים ראיתי מה שאהבה
נפשי שלא טעיתי בזה וכתבתי על הספר כל מה שעלה במצורתי, והנה
עוד מאמרי על ענין זה עזר באמתחתי שמחתי לשמוע קול קול יעקב
נועם לי, שגם החכם החוקר ר' יעקב רייפמאן יושב שעברעשין, אשר
הביא מרחוק אבני חפץ ליסד ציון על מכינו, העלדה דעה זו ברעיונו,
שהפירוש ראב"ע על משלי אשר בידנו איננו ממנו כי אם מרמ"ק ז"ל,
הנה היא כתובה במכתב עתי ציון להדש שבט שנה העברה, ושם נאמר
שהרב הנ"ל הוסיף עוד עדיות נאמנות ומופתים על משפט זה, ואולם
החשה אותם ממנו שם עד אשר נראו ונגלו חדשים מקרוב באו במכתב
עתי הנקרא אָריענט*) שנים עשר כמספר שבטי בני ישראל, וכל המעיין
בהם ימצא כי לרוב אמת הגה חכו ודעת שפתיו ברור מללו. ויען שגם אנכי
עמדתי על ענין זה וח"ל לא לריק יגעתי ולא לשוא כחי כליתי, ושקידתי
עשתה פרי למצוא ראיות רבות ונכונות יותר ממנו, כי נתן לי אלהים
חנינה, למצוא ולהוסיף על שלו כהנה וכהנה, חשבתי למשפט, שלא
לסמן ידי בצלחת, לסדר ולתת אותן לפני עין הקורא אחת אחת, ואף
אם המצא חמצא בידי גם איזה ראיות שכבר נאמרו מהחכם הנ"ל, אקוה
שאל יחשדני להיות ממגנבי דברים, מאחר שגם אנכי מצאתים אחרי

בינותי בספרים, כי ממעין נאמן וממקור אחד שאבנו קשט אמרים, ואל מטרת אמת יחד קלענו, ויקום דבר על פי שנינו. ויצא משפט זה לאמתו כשמש בצהרים, ולא תעגם נפש הקורא להתחתן בשמים.

גבריאֵל הירש ליפמאן.

(א) ראשון תחלה נאמר מן הסתירות רבות אשר יהיו מפירוש זה על משלי לדברי הראב"ע בפירושו לשאר ספרי הקודש וחבוריו ספר צחות, ס' מאזנים, ס' שפה ברורה, וס' שפת יתר, יש ראי' גדולה וחזקה, כי לא אב אחד הי' לכולמו, ועתה אספרה נא כמו, כל סתירות הבאות, ע"פ סדר המקראות.

(ב) **לחת** (א' ד') על משקל הרה ללח מן יללה עכ"ל. ונראה מזה שלדעתו יהי' ללח משרש ילל, וזה יהיה סותר למה שכתב בס' צחות אות דל"ח דף ט"ז ע"ב שאמר שם בשם ר' משה הכהן ז"ל ללח חסר דל"ח ודינו ללח, וכן הוא דעת רוב המדקדקים וגם דעתו מסכמת כי לא סתר דבריהם. ורק לדעת הרמ"ק ללח משפטו **לְלַחַת** מענין יללה

כמבואר במכלול דף ק"ד ע"א וכמו שכתבתי בבאורי לצחות שם בס' ד' ע"ש. (ג) **ישון** (ג' ט"ו) מענין ולמלך אין שוה, ופי' אין העם שוה כלום ונחשב למלך שינחם וכו' עכ"ל. וזה סותר למש"כ החכם בפיר' לאסתר שם ח"ל: אין שוה, איננו דבר נכון או איננו תועלת.

(ג) **נצרה כי היא חייך** (ד' י"ג): נצרה ראוי להיות בפהח והה"א כנוי לחכמה עכ"ל. הנה לפי פי' זה מלת **נְצַרְתָּ** הוא צווי ליחד זכר מבנין פעל הכבד משרש נצר, ולכן דינו **נְצַרְתָּ** ע"מ **פְּקַדְתָּ**. וזה נגד דעת החכם בפי' לחלים קמ"א ג' ח"ל שם: ומלת **נְצַרְתָּ** לשון צווי והדגש נוסף בצד"י לדבר בה צחות כמו אם יקרך עון, וככה צד"י **נְצַרְתָּ** כי היא חייך עכ"ל. ומוזה נראה ברור שלדעתו מלת נצרה פה הוא צווי ליחד זכר מבנין הקל והדגש לתפארת הקריאה.

(ד) **כי באת** (ו' ג') אע"פ, כמו כי רכב ברזל, כי עם קשה עורף עכ"ל. ופי' זה על מלת כי סותר למש"כ בפי' לפ' כי חשא שם, שלדעתו הכוונה, אני מודה כי עם קשה עורף הוא ואתה תסלח. ומר' שנאמר פה שפי' כי כמו אע"פ הוא באמת דעת רבי מרינוס שהביא שם ולא בן דעתו ע"ש. אך נראה לומר שחזר מפי' זה, כי מצאתי בפירושו לחלים מ"א ה' שאמר: ה' חנני ורפאני אע"פ שחטאתי לך, על דרך כי עם קשה עורף הוא וצ"ע.

(ה) **ליום הכסא** (ו' כ'): הכסא ראש חדש שיחכסה בו הירח עכ"ל. וזה סותר למש"כ בפי' לחלים פ"א ד' בפסוק בכסה ליום חגנו ח"ל: ורבותינו ז"ל פירשוהו על יום ר"ה וטעם בכסה שהלכנה מתכסה

בו וכו', ולפי דעתי שמלת כסא כמו זמן קבוע או מועד ידוע, וככה ליום הכסא יבוא ביתו.

(ו) **נסכתי** (ח' כ"ג) נבחרתי כמו נסיכי סיחון עכ"ל. ובפי' לתלם ב' ו' אמר: ואני נסכתי המלכה, והטעם שהוא נסיכי כמו חמשת מלכי מדין שהיו נסיכי סיחון.

(ז) **חוללתי** (שם כ"ד) ענינו עושתי וטעמו ענין התחללה וקרוב מלשון ואל שררה החוללכם עכ"ל. והנה אם יהי' מענין התחללה שרשו חלל מכפולים, וזה יהי' סותר למש"כ במאזניים נ"ח ע"א, כי שם ידבר עמנו מפעלי' שהלמ"ד כפול והע"ן נעלם והוא הנקרא בנין **פעלל ע"ע**, וסיים דבריו: ועל זה המשקל כונן בחולם, **חוללל**, באין תהומות **חולללתי** ע"ש. וכ"כ בצחות ס"ח ריש ע"ב:

(ח) **על גפי** (ט' ג'): כמו גבי, כי האותיות בומ"ף מתחלפות עכ"ל. וזו סתירה גמורה למש"כ בצחות באות פ"א (דף ל' ע"א): וי"א כי יתחלף פ"א בבי"ת כמו שופך, שובך, ואיננו נכון עכ"ל. וכן באר דעתו שם באות זי": ורבים אמרו כי יתחלף עם סמ"ך ועם צד"י, יעלז, נתעלסה, עלץ וכו', והנכון שהם קרובי' בטעם ולא יתחלפו, כי לא יתחלף אות באות כלל רק אותיות אהו"י לבדם וכו' ושי"ן בסמ"ך עכ"ל, וכ"כ בפירושו לשיר א' יו"ד ובמקומות אין מספר בפירושו, והבט מה שכתבתי בענין זה בבאורי לצחות פ"ד ע"א.

(ט) **בלחמי** (שם ה') בי"ת בלחמי מקום מ"ם וכן בי"ת בין מסכתי עכ"ל. וזה סותר למש"כ בפי' לחלים כ"ב ח': יפטירו בשפה וכו' והבי"ת דרך צחות כמו להמו בלחמי עכ"ל. ומוזה נראה שהבי"ת נוסף לתפארת הלשון, וכן נראה דעתו בפי' לחלים נ"ה י"ט גם פ' וי"ו ע"ש.

(י) **ויוסיפו לך** (שם י"א) ויתכן שטעם יוסיפו לך חסר הפעלים כמו ויקבור אותו בגיא עכ"ל. וזה סותר למש"כ בפי' לתורה שם: ויקבור אותו היא קבר בעצמו שנכנס במערה בגיא וכו' ע"ש, וכ"כ בפי' לשמות ה' י"ט: ומלת אותם כמו נפשם ועצמם וכמוהו וכו' ויקבור אותו בגיא. **י"א** **יקבוהו** (י"א כ"ו) מענין קבה לי ומשרשו כי משקל קבה הבה וכן ארה לי, והתכונה בהם נקבה יתבה נארה עכ"ל. וזה סותר דבריו בפירושו לראש פ' בלק ולמש"כ בס' שפה ברורה דף ל"ה ע"א ובמקומות זולתם, שנראה משם לדעתו מלות קבה וארה מפעלי הכפל בחסרון אות הכפל ע"ש.

(יב) **ילבט** (י"ד ח') פי' יבשל. וזה סותר למש"כ בפי' להושע ד' י"ד וז"ל: ומלת ילבט בלשון ישמעאל כמשהבש שלא ידע מה לעשות, וכמוהו ואויל שפחים ילבט.

(יג) **אדם ערום** (י"ב כ"ג) והבס מסתיר חכמה בלבו שלא ישכחנו וכו' עכ"ל. ולפ"ז יהי' פי' כסה מענין כסוי והסתר, ובס' שפת יתר בס' ל"ו ערער על ר' אדונים שפירושו מענין כסוי, בעבור שלא מצאנו נזרה זו מבנין הקל.

(י) וקובץ על יד (י"ג י"א) בעבור טורח יד ירכבה הגנו וכן ויברך ה' אותך לרגלי בעבור טורח רגלי עכ"ל. וזה סותר למש"כ בפ' ויצא: לרגלי בעבור רגלי, כי דרך בני אדם לומר רגל טובה יש לפלוני, והטעם כי התכרכת משעה שבאת לבייתי.

(ט"ו) גם בשחוק יכאב לב (י"ד י"ג): ומלת גם לרבות על עויבת דרך ישר וכן הפי' גם בעבור שחוק העולם והענוגיו יכאב לב המתעסק בהם וכו' עכ"ל. וזה סותר למש"כ בפ' לחלים פ"ד ד': גם צפור, גם כמו גם בשחוק יכאב לב שטעמו כמו עד.

(ט"ו) סוג לב (שם י"ד) סוג פעול ע"מ מול וענינו סור עכ"ל. וכן דעתו להלן בפסוק אלקים (ל' ל"א): קים פעול כמו סוג לב עכ"ל. וזהו בס' צחות דף נ"ח ע"א וע"ב כתב: וחזו האומרים כי סוג לב פעול רק הוא תואר השם וכו' ע"ש, והבט מה שכתבתי בזה להלן בס' ל"ו.

(י) יגרה מדון (ט"ו י"ח) מענין מתגרת יד עכ"ל. ומה נראה שמלת יגרה הוא מנחי ל"ה וכן השם הגר, ושניהם ענינם התערב וסכסוך הריב וכן פירשו רש"י ורד"ק ז"ל. וזה סתירה גמורה למש"כ הראב"ע בפ' לחלים במלת מתגרת (ל"ט) שהוא מענין פחד ושרשו גור מנחי העי"ן כמו ויגר מואב ע"ש. ואיך תהי' מלת יגרה מענין פחד ומגורת נע"ו? — ועוד סותר למש"כ בפ' לפ' דברים בפסוק אל תתגורו בם שהוא כמו יגרה מדון כענין תנועה ושבוש? גם סותר למש"כ בפ' לפ' האוינו בפסוק אגור וז"ש שם: אגור אפחד מגור' ויגר מואב, והמתרגם אמר מגור' אגרה בקציר (משלי ו') והנכון שהוא מלשון תגרה וכו' עכ"ל, ור"ל לדעתו מלת אגור כמו אפחד מלשון תגרה, וכוונתו על תגרת יד בחלים שם שהוא ג"כ לשון פחד כמש"כ בפ' שם וזה פשוט. לכן חסיה לי על בעל אהל יוסף בפ' על הראב"ע בס' ט"ו שאמר מש"כ החכם מלשון תגרה כוונתו כמו איש חמה יגרה מדון (משלי ט"ו) ויהי' טעם אגור כמו מגרה כעסו ע"ש. ולפ"ז יהי' סתירה בדברי החכם עצמו? תחלה נאמר שמלת אגור הוא מענין פחד וכ"כ בפ' לחלים שם, ואיך אמר בסוף דבריו שהנכון אגור מלשון תגרה וכוונתו תהי' על יגרה מדון שהוא מגור' אהרת כמש"כ בפ' לדברים שם וצ"ע? ויש ליישב דבריו ע"פ מש"כ בפ' לחלים ק"מ ג' במלת יגורו שהיא לדעת י"א שהביא כמו אל תתגר בם והם שני שרשים לענין אחד.

(י"ח) וברוב יועצים תקום (ט"ו כ"ב): ובעבור יועצים תקום מחשבת הנועצים עכ"ל. ולפ"ז תחסר מלת מחשבת. וזה סותר למש"כ בצחות דף ע"א ע"ב: יש מלת חסרות וכו' כמו וברוב יועצים תקום והיא מלת עצה עכ"ל. וכ"כ בפ' לראש פ' שמות בפסוק כי תקראנה ח"ל: וככה ברוב יועצים תקום, והשלם יועצים עצה תקום עכ"ל, וכ"כ בפ' לישעי' נ"ו ב' ולחלים ג' ח' ע"ש.

(ט"ו) גרה (י"ו כ"ב) חסר כ"ף, מרפא כלומר וכו' ייטיב לגוף כגהה וכו' כמו לא גרהה מכאן וכו' עכ"ל. ולפ"ז תהי' גרהה מענין רפואה, וזה

סותר לפירושו בהושע ה': יגהה, כמו ייטיב גהה מראית העין עכ"ל?
ומענין זה פירשו ג"כ רש"י והרלב"ג וחלחם.

(כ) **אֵחָהּ הוּא** (י"ח ט'): ואמר אח בעבור שהוא דומה לו בהשחתת
מלאכתו וכמו ועשה אח וכו' עכ"ל. ולפ"י תהי' מלח אח הנאמר ביחזקאל
ענין אח וריע זה סותר למש"כ בס' שפה ברורה מ"ד ע"ב ח"ל: ונמצא
(ר"ל אות דל"ח) חסר במלה אחת, או שתהי' מגור' **אָח** (יחזקאל י"ח
י'), ויהיו שנים שרשים אח ואחד.

(כ"א) **וּבִין עֲצוּמִים יִפְרִיד** (י"ח י"ח): כר"י ובין עצומים
וחזקים וכו' עכ"ל. זה סותר לפירושו בישיעי' מ"א כ"א ח"ל שם: עצמותיכם
כמו ריבכם וכן ובין עצומי' יפריד עכ"ל, ומה נראה שטעם עצומים כמו
דברי ריבות זה נמצא בלשון משנה שנים מתעצמין לדין וכן פירש"י ע"ש,
זה באמת נכון יותר, כי יהי' דומה לראש הפסוק: מדינים יושבית גורל
ויהי' כפול ענין במלות שונות.

(המשך במחברת סיון).

ליקוטים מספר ערוגת הבושם לר' משה בן עזרא*.

זה מאמר העתקתי מספר ערוגת הבושם שהוא אל
החכם הגדול ר' משה בן עזרא ז"ל. (דברי המעתיק הראשון)

אמר הפילוסוף כי הבורא הקדמון אינו דומה לדבר מנבראיו ואם
הוא דומה אינו בורא. ואנשי המדע זכרו כי כל מה שיש למעלה ולמטה
נמצא באדם קצת ממנו דמיון כפי חיוב טבעו וגופו. ואמרו כי אין גלגל

(*) אמר יהודה המכונה ליב דוקעס איט פרעסבורג. על המחבר הזה ועל
ספריו דברתי כבר בספרי חולדת ר' משה אבן עזרא. ועתה אביא דק
לקט שכזה לפני הקורא. החכם ר' משה נראה כי כתב גם פירושים
לתנ"ך כי הרד"ק (ישעיה כ"א א') וגם בער' מכלל' יופי (בראשית
א' ו') יביא פירוש ממנו. גם בעל צידה לדרך (מאמר ה' כלל ג' פרק ד'
דף רכ"ט דפוס סביונטה) כותב ח"ל: וכבר כתב ר' משה בן עזרא שמהלך מאמר
בזה ראש הפילוסופים שאלו לאכסנדרה זה כוונתו; דע שיהיה בעולם
טובה מעולה חדשה חבור אחד ומלך אחד והסכמה אחת יתחברו זה בני אדם
על ענין אחד וישבתו המלחמות ויסכימו על שבו תועלת מדינתם ויכללם גדר
ההשקט עד שיתחלקו הימים קצתם להנאת הגוף וקצתם למוסר וחכמה. יענין
מי שהשיג ויחלל כמי שלא השיג וארצה שאשר עד אותו זמן ואם לא יהיה